

VITA

IV.

Szakolczay Lajos: Nagy Pál novellája – Lőrinc Pál álnéven – az Új Látóhatárban jelent meg. Címe – ha jól emlékszem –: *Vágóhídon*. Egy fiatal, „élelmes” szerző, Varga Rudolf a művet egyszerűen csak lemásolta (talán csak a hosszabb mondatokat vágta ketté). A Kortársban való megjelenése előtt az elbeszélés első díjat nyert az Országos Központi Sajtószolgálat pályázatán, többek között Lázár Ervin írását is megelőzve (aki második vagy harmadik lett). A párizsi Magyar Műhelyes Nagy Pál elhűlt, mikor megtudta, hogy a müncheni folyóiratban közölt elbeszélése a Kortársban más neve alatt közöltetett. A miskolci illetőségű író-tolvajt a szerkesztőségből személyesen én kerestem meg, aki mindvégig tagadta, hogy írásának köze volna Nagy Pál közleményéhez. De a hamisság végül is kitudódott. Szó se róla, Varga tehetséges költőnek indult, s a Szépirodalmi Könyvkiadó valamelyik antológiájában (Költők egymás között?) – állítólag Nagy László bevezetésével – be is akarták mutatni. A plágium után nem hallgatott el, olyannyira nem, hogy az idők folyamán két monográfia is megjelent a munkásságáról; az egyiket Szepes Erika, a másikat Laczkó András jegyezte. Bori Imre avantgárd értékelésével kapcsolatban megjegyezném – a három egymást követő tanulmánykötete szenzációs volt –, hogy nem minden érthetetlen sorolható az avantgárd kategóriájába. Például György Mátyás zagyvasága (fejből idézem) – „veszti agy szógondolását és egyszerűen semmő mohón” – kiváltképp nem.

Szegedy-Maszák Mihály: *(Nem járult hozzá a közléshez.)*

Veres András: *(Nem járult hozzá a közléshez.)*

Márkus Béla: Nagyon röviden próbálok válaszolni arra, hogy 1962 vagy 1963, azaz hogy mikor tért vissza a nyilvánosságba Örkény István. Tessék elolvasni – ezzel csak viszonzom az imént nekem tett ajánlást bizonyos tizenkét oldal elolvasására, amire nem biztos, hogy ebben a korban képes leszek, de talán Professzor Urak el tudják olvasni egy monográfia idevo-

natkozó részét –, tehát tessék elolvasni Szirák Péter Örkény Istvánról szóló, most megjelent monográfiáját. Berkesi Tamást erősíti meg, nem 63-ban, 62-ben publikált Örkény István az Új Írásban, az Élet és Irodalomban. Sajnálom, hogy ebben az apró részletben makacsul szót emelek, de én az ilyen filológiai dolgokkal világeletemben nagyon szerettem foglalkozni. Az előadásomat érő kritika többi részére azonban nem ohajtok kitérni. Köszönöm.

Jankovics József: Nem akartam igazán részt venni a vitában, és nem is készültem hosszú hozzászólással. Délelőtt néhány címszót fölírtam magamnak, hogy itt a vitát követően reflektáljak. Alapvetően amit én el tudnék mondani, az az első, a régi magyar irodalmi kötetre vonatkozik, de azt szövéttette Bitskey István és Hargittay Emil. Maximálisan egyetértek megállapításaikkal. A hiányok azok hiányok, és a hibák azok hibák. Valójában nem ezért kértem szót, hanem azért, hogy két alapvető dolgot megemlítssek. Az egyik: a szerkesztés folyamatába kívülről be tudtam látni szerzőként, és nem határolódom el ugyan a könyvtől magától, de a szerkesztés folyamata nekem roppantul nem tetszett, és nem tetszett az az önértékelés, amit a három szerkesztőtől utólag hallottam. Petőfi Irodalmi Múzeumban volt egy könyvbemutató, aztán rádióban is hallottam, az MTA honlapján pedig egy interjúban olvastam azt a mondatot, hogy az irodalomtudományban megtörtént a paradigmaváltás. Ezzel, hogy megtörtént a paradigmaváltás, annak az igénynek a bejelentése történt meg, hogy nem kell már új irodalomtörténetet írni, hiszen itt most mindent megoldottunk, és megint harminc-negyven évre el van intézve a magyar irodalom története. Ez is elhangzott. Itt van egy tankönyv és itt van egy kézikönyv. Ez a könyv...

Szegedy-Maszák Mihály: *(Nem járult hozzá a közléshez.)*

Jankovics József: Többektől hallottam. Itt egy tankönyv és itt egy kézikönyv. Horváth Iván is erről próbált minket, Szörényi Lászlót, az Irodalomtudományi Intézet igazgatóját, és helyettesét, vagyis engem, meggyőzni, hogy ez tankönyv és egyben kézikönyv, egyaránt mindkettőként használható, és az Internetes változat már a hibákat is ki fogja javítani, és rendbe teszi az anyagot, a hiányzó szövegeket pótolja.

Szerintem tankönyvnek elképzelhetetlen és kézikönyvnek is alkalmatlan. Nem arra való ugyanis. Ez egy olyan konstrukció, amiből nem lehet

„folyamatrajzokat megadni”, pedig hát azért azok vannak, hiszen akkor összefüggéseket nem tudunk megmutatni, akkor ilyen spotlightszerűen megvilágított – és ez is volt a mű célja, ezt Mihály nem titkolja, sőt szerkesztői bevezetőjében programként nyilvánítja ki –, reflektorfénnyel megvilágított figurák, jelenségek, művek és események kerülnek egymás mellé, és emiatt olyan érthetetlenül heterogén az anyag, hogy ezt nem lehet igazán tanítani. Heterogén, miért is? Heterogén azért, mert a spotlightsok eleve hiátusokat hagynak maguk között; heterogén azért, mert 136 szerző írta, ahogy azt Angyalosi Gergely megírta, valójában 136 kis irodalomtörténet. Ez így van, itt a szerkesztés nem csiszolta össze az egyes dolgozatokat azzal, hogy a szerzői szabadságot tiszteletben tartja. Így is volt, köszönjük is, de a szerkesztést úgy hívják, hogy szerkesztés, és nem a szerzők magánmániáinak a tiszteletben tartása. És nem kézikönyv, mert ha irodalomtörténeti kézikönyvre gondolunk, akkor mégiscsak vagy egy Horváth János, vagy a „spenót”, vagy valami ilyen képződik meg bennünk, hiszen ezen szocializálódtunk, ezt tanultuk, ez volt, amiből az irodalmi nyelvet elsajátítottuk. De ott mindenütt megvolt az összehangolása a dolgoknak, itt viszont sok minden, bár tervezett, de esetlegesnek hat. És még heterogén, nemcsak a 136 szerző miatt, hanem azért, mert egyes évszámokhoz van kötve egy-egy írás, és ezek az évszámok mint kiindulási pont, kiváltó ok, teljesen heterogének. Az egyik tanulmány az irodalmi élet eseményeiből indul ki, vagy a történelem egy adott pillanatára vonatkozik, a másik műfaj történetre, a harmadik intézménytörténetre, a negyedik egy zenei mű születése vagy bemutatója alkalmából készült írás. Így nem lehet igazán koherens művet szerkeszteni, mert ez valóban csupán a szerkesztői célkitűzésnek tesz így eleget. De esetleges azért is, mert ahogyan már mondtam, a szerkesztés folyamatával azért is nem voltam igazán elégedett, mert egy csomó olyan műhelytanulmány van a három kötetben, amely valamelyik szerzőnek a műhelyében éppen készült, és a szerkesztők azt mondták, arról az ürgéről úgyis akarunk írni, jó lesz, amit te csinálsz. Így nem lehet irodalomtörténetet készíteni. Ez néhány, bár, el kell ismerni, igen kiváló műhelytanulmány egymás mellé rakva. Az, hogy mai bevezetőjében Horváth Iván azt mondta, hogy a Zrínyiről szóló három dolgozat, mert több szöveg is készült a költő Zrínyi Miklósról, az a kánon átrendezése – az véleményem szerint nem a kánon átrendezése, az a szerkesztés ügyetlensége. A szerkesztés bátortatlansága, hiszen Szörényi László föl volt kérve, és aztán ő mondjuk, egy kicsit késlekedett...

Szegedy-Maszák Mihály: (*Nem járult hozzá a közléshez.*)

Jankovics József: Hosszú ideig nem írta meg, ez a pontosabb kifejezés, ezért aztán kapkodás indult be, és más szerzőket is fölkeríttek, és véletlenül mind a hárman megírták. Természetesen akkor kettőt ki kellett volna hagyni. Aztán ott van a Gyöngyösi-tanulmányok esete. A kötetből magából vettem észre, hogy egy teljesen más Gyöngyösi-szöveg is van az enyém előtt – elnézést kérek, hogy a saját példámmal hozakodom elő –, nyilván énbennem sem bíztak meg, és mást is fölkeríttek, és ezért Gyöngyösiből is kettő van. Az egyik teljesen funkciótlan, bár igen magas színvonalú tanulmány, hiszen a másikban is említődik a kérdés. Azaz jó-néhány szerkesztési hiba van. Ez természetes. Az is természetes, hogy nem mindig a megfelelő embert találják meg, hiszen szerintem Hites Sándor az egyik legnagyobb tévedése a kötetnek. Hogyha valaki az emigrációs prózáról vagy a Magyar Műhely prózájáról akar íratni, akkor az nem Hites Sándorral íratja meg e fejezetet. De ha a 19. századi prózatörténetről, mint ahogy történt, helyesen, itt is, akkor az mindjárt más.

A másik alapkérdés az, hogy miért nincs pályakép és írói életrajz. Ez is egy fontos szerkesztői szempont és elhatározás persze, hogy ne legyen, de ezt csak azok engedhetik meg maguknak, ha tankönyvben és egyetemi kézikönyvben gondolkodnak, azok a nálunk műveltebb népek, ahol már van legalább egy olyan irodalomtörténet, ahol már ezeket megírták, és akkor megengedhetik maguknak azt a luxust, amit mi nem: hogy itt ne foglalkozzunk életrajzokkal és ne foglalkozzunk pályaképpel. Mert hát ők azokhoz máshol is hozzáférnek. Én Szegedy-Maszák Mihály tanítványa voltam Szegeden, és Hankiss Eleméré, és ennek nagyon örültem, mert reveláció volt az életemben, de Mihály, ott egy olyan könyvből tanítottál, amit én teljesen alkalmatlannak tartottam tankönyvnek, annak az volt a címe, hogy *The Pelican Guide to English Literature*, vagy valami ilyesmi. Az pontosan ezzel a módszerrel készült, hogy az angol irodalomtörténetből kiragadott szakmai kérdéseket, problémákat, és akkor semmit nem értetünk, nem láttuk az összefüggéseket, és akkor aztán hozzáolvastuk a nagy narratívákat, hogy egyáltalán tudjuk, hogy miről is van egyáltalán szó. Ez így volt, Mihály. Ez sajnos így volt. A másik kijelentés az, hogy ez kísérleti tankönyv. Hát persze, hogy kísérleti tankönyv, hiszen ilyet Magyarországon még nem csináltak, de a kísérleti tankönyvség, az még önmagában nem érdem. Csak ha beválik a kísérlet. És amit mondtam, hogy a főszerkesztő és a szerkesztők munkája nem volt igazán összehan-

golva, és ez látszik a szövegeken. Mihály, amikor visszament Bloomingtonba, akkor a földi helytartója Veres András lett, és akkor ő próbálta, egyébként hősieles elszántsággal, és tiszteletreméltó sikerrel, behajtani a szövegeket. De amiben én szerzőként kompetensnek tartom Mihályt, abban nem tartom éppen kompetensnek, vagy kevésbé tartom kompetensnek Andrást, és fordítva is igaz, és legkevésbé tartom a régi magyar irodalomban mindenben kompetensnek Orlovsky Gézát, és ők csinálták a munka dandárját ketten, még akkor is, ha Horváth Iván vállalta a régi magyar irodalmi kötetért a felelősséget, akkor sem hiszem, hogy minden a legjobb kezekben volt. Még egy dolog, és ezzel én befejeztem: láttam a Sőtér–Klaniczay-féle „spenót” első két kötetének a kéziratát, az Irodalomtudományi Intézet archívumában megvan. Az, kérem, olyan lektoráláson ment át, és nem politikai lektoráláson, nyilván azon is, de szakmai lektoráláson, ahol ott van Bán Imrének a kézjegye, ott van a margón Keserű Bálinté, és ott van még számos olyan szakember hosszú lektori jelentése, aki nem dolgozott az Intézetben, viszont a szövegeket velük elolvastatták. Az e kötetekben olvasható tanulmányok ilyen szempontból nem igazán lektorált szövegek, mert Bodnár György, aki az eredeti pályázat legfőbb elbírálója volt – javasolta a pályázat támogatását, a vállalkozás megvalósítását –, éppen azért panaszkodott, hogy nem láthatta a szövegeket, csak a pályázatot látta, és a végeredményt nem is olvasta még, csak a szereksztői jelentést értékelhette. Amikor megkérdezte, hogy ki lektorálta a könyvet, akkor azt mondta András, hogy: Én. Mármost ő. Hát ha saját magát ő lektorálja... Ha a te kötetedet te lektorálod, és nem Bodnár György, akkor minden olyan benne marad, amit a Bodnár vagy más esetleg kiszűrt volna. A másik, amit már az előbb említettem, és Tverdota Gyurinak is mondom: nem igaz az, ha más másféle irodalomtörténetet akar, akkor írja meg. Nagyon jól tudjuk, hogy ez a könyv itt most tényleg harminc-egyven évig lesz az irodalomtörténet. Ez teljesen így van. Lehet, hogy az újjávarázscsolt internetes változat már bővebb lesz és pontosabb, de figyelj, apám, figyelj, jól tudod, hogy az Irodalomtudományi Intézetben mi megpróbáltuk. Mert abban Mihálynak igaza volt, hogy infrastruktúra nélkül és intézmény nélkül nem lehet ilyen irodalomtörténetet csinálni. De nem lehet pénz nélkül sem. Mi hiába vagyunk ott intézmény, hiába áll mögöttünk az MTA. Nem tudjuk az egészet megvalósítani, mert amikor megpályáztuk, majdnem ugyanakkora összeggel, mint Mihályék, akkor úgy nem kaptuk meg az OTKÁ-tól a 96 millió forintot, hogy a hat szakértő javasolta, a zsűri javasolta és feljebb valaki elvágta.

Szegedy-Maszák Mihály: *(Nem járult hozzá a közléshez.)*

Jankovics József: Egy dolgot az előbb elfelejtettem, és hogy pontos legyenek, és hogy Szegedy-Maszák Mihálynak és szerkesztőtársainak igazságot is szolgáltatassak. Alapvetően meghatározó szakmánkra a hely, ahol élünk. Ezzel tisztában kell lennünk. Ilyen szerzők vagyunk, megbízhatatlanok, elvállaljuk, nem csináljuk meg; három állás után futunk, belerokkanunk; ezt hagyjuk legutoljára, mert ez nekünk nem fontos, mert a saját dolgainkat intézzük. Sajnos, ez nálunk természetes, ebben teljesen igazat adok a Mihálynak, amikor azt mondja, hogy bizonyos emberek elvállalták és nem csinálták meg, ezért a nagy hiánylista, és ezért a késlekedés. És az is igaz, hogy a pályázat kötelezte őket a határidő betartására, tehát nem lehetett tovább várakozni. Ám én azt gondolom, ennek a beismerése teljesen annak az elismerése, hogy jó, akkor ez van, kihozunk egy félig kész, félig használható kötetet. És ez a félig használható kötet okoz most annyi félreértést a háttér ismerete nélkül, amennyit itt ma tulajdonképpen hallottunk. Én is azt gondolom, hogy olyan könyvet nem szabad irodalomtörténetként bevezetni, amiből ennyi író, ennyi fontos szerző hiányzik, és erről valaki azt gondolja, hogy ez tényleg a magyar irodalom története, így ráadásul. Így.

Szegedy-Maszák Mihály: *(Nem járult hozzá a közléshez.)*

Szörényi László: Bocsánat, én a szerkesztőségben nem voltam benne, hanem két alkalommal részt vettem a mű alapkonceptióját tisztázni hivatott széleskörű értekezleten. Az első 2002 tavaszán volt, a hídfoglalás napján (láttuk, amit láttunk a bölcsészkar terem ablakából). A másik ugyanannak az évnek az őszén, már a Múzeum körúti egyetemi épület kari tanácstermében. Az elsőn még nagy általánosságban beszélgettünk, továbbá ki-ki vállalta azt, hogy az által legjobban ismert nyelvek friss irodalomtörténeti kézikönyveit elolvassa és a többiek számára hasznosítható módon ismerteti. Ezt én a magam részéről el is végeztem, és azon a második találkozón olasz példákat felhasználva elő is adtam. Emlékezetem szerint ezután semmiféle szerkesztőségi ülésen nem vettem részt, nem is tudtam róluk.

Szegedy-Maszák Mihály: *(Nem járult hozzá a közléshez.)*

Szörényi László: Én az Orlovsky Géza utasításait figyelembe vettem, ezeket Nemes Pétertől kaptam meg háromszor, ezeknek alapján írtam a jegyzeteket és a bibliográfiát. Megkérdeztem Orlovsky Gézát, hogyan kell írni a bibliográfiát, vagyis azon műveknek a jegyzékét, amelyeket csak a tárgyhoz tartozónak gondolok, de nem idézem őket a főszövegben, erre azt válaszolta, hogy nem kell bibliográfia. Mondom: az van az utasításban! Azt mondja: Tényleg. Ezen a köteten (főleg az első kötet második felén) tényleg nem is látszik a szerkesztés.

Chován István: Nem úgy jöttem ide, hogy hozzászóllok, de az első előadó, Thimár Attila felvetett valamit és ehhez szeretnék kapcsolódni.

Chován Istvánnak hívnak, Debrecenben végeztem, három évig voltam doktori ösztöndíjas, és tíz éve gimnáziumban tanítok. Azt gondolom, hogy az irodalmi képzésért egyszerre felelős a gimnáziumi magyar-oktatás és az egyetem. Ez a képzés csak a közös munka jegyében valósulhat meg. Thimár Attila említette, hogy a legjobbak nem magyar szakra mennek. Nekem abban az örömben volt részem, hogy az idén az első éves hallgatók között van egy-egy magyar szakos tanítványom az ELTE-n, Debrecenben, Egerben és a Pázmányon is, tehát ők igenis a magyar szakot választották. Mivel itt most a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézetéből, magyar-tanszékekről is sokan vannak jelen, szeretném – bár nem tudom, hogyan működik ez a minisztériumban – valamiféle világos struktúrának a megteremtését kérni vagy javasolni. Segítséget kérni, kicsit a gimnáziumi oktatás érdekében is, a közös munka elősegítése érdekében.

Néhány anomáliára hívnám fel a figyelmet. Nagyon jó lenne, ha olyan világos követelményeket támasztanának a felsőoktatási intézmények, amiket meg lehet fogalmazni a gimnáziumból kikerülők számára, és amikre aztán az egyetemek a további képzés során építhetnek. Az egyik probléma az, hogy például középszintű érettségit ma már le lehet úgy tenni magyarból, hogy valaki irodalmi szöveget nem elemez. Tudom, hogy ez vitatott dolog, de a tapasztalat azt mutatja, hogy igen jó volna, ha nem kerülhetné ki senki, hogy irodalmi szöveggel szembesüljön. Jóllehet emelt szintű érettségire való felkészítésen (régebben fakultációnak nevezték), de az alábbi szövegeket elemeztem 18 éves diákokkal. Elolvasták, és nagy lelkesedéssel beszéltek róla. Igaz, nem kiművelt szaknyelven. Kemény Zsigmond *Rajongókja*, Reviczky Apai öröksége, Krúdy *Napraforgója*, Kosztolányi *Esti Kornélja* és *Aranyasárkánya*, Márai *Egy polgár vallomásai*

című műve – számos olyan szöveget olvastunk, melyek nem a törzsanyaghoz tartoznak. Bár ez délutáni foglalkozásokon történt, egyáltalán kell tartani attól, hogy nem tudnak velük mit kezdeni.

Nagyon szeretném, ha az irodalmi szakma megpróbálná elérni, hogy a gimnáziumi diákok az érettségig, amikor valamely témáról kell érvelniük, irodalmi szöveg alapján is lehessen gondolatokat kifejtetni. Ma úgy kezdtek a napot, hogy Sánta Ferenc emlékére felálltak a konferencia résztvevői. Tavalay a *Kicsik és nagyok* című novellája írásbeli tétel volt, és kiváló elemzések születtek róla. A tanulók elolvasták a három-négy oldalas novellát, és remekül megérezték azt a problematikát, ami a szövegben rejlik.

Ami talán még nagyobb visszásság, hogy az emelt szintű érettségi tételsorát december végén, január elején ismerjük meg, tehát fél év marad csak a vizsgáig. Szemináriumi tematika terjedelmét teszi ki a húsz tétel, amelynek egy része Petőfi, Arany, Kosztolányi, József Attila. Mindig egy kicsit más aspektusból szerepelnek, viszont cserélődnek is szerzők. Nyilván óriási az irodalom szövegtárháza, a mai nap folyamán is volt vita erről, így nem könnyű kérdés, ki mindenki kerüljön a tételek közé. Az egyik évben mondjuk a Frankenstein, aztán a következő évben Orbán Ottó, Szabó Magda, Spiró György. Nem a választást szeretném megkérdőjelezni, de fel kell készülniük a vizsgázóknak. A másik probléma ezzel a rendszerrel az, hogy nagyon sokszor olyan szerzőket kérnek számon, akik aztán talán a három plusz kettes bolognai modell anyagában nincsenek is benne. A felvételin tehát olyan szerzők ismeretét követelik meg, akik aztán az egyetemen nem is szerepelnek a tananyagban. Jó lenne, ha úgy lehetne a középiskolában felkészíteni a diákokat, hogy abból az egyetemnek is profitáljanak.

Felírtam még, talán fontos számunkra és az egyetemeknek is, és ma is elhangzott, hogy nagyon lényeges a tanulás folyamatában az olvasmányélmény. Meghatározóak a személyes benyomások, aztán nyilván a poétikai alapok is a műfaj történetétől kezdve a versformáig. Olyan ismereteket kell valamiféleképpen elsajátíttatni a diákokkal, hogy ha nem is tudatosan, de kialakuljon bennük az igény, hogy irodalmi szövegeket olvassanak. Azt gondolom, hogy ez nagyon fontos. Ma elhangzott, hogy ennek a háromkötetes gyűjteménynek az az alapkoncepciója, hogy szövegeket emel ki egy-egy életműből, azokat vizsgálja. Azt kell célul tűzni, hogy tanítványaink valóban hozzányúljanak irodalmi szövegekhez, és azokat el tudják olvasni. Lényeges szempont az is, hogy a poétikai struktúrákon túl az irodalom a személyiség formálásának nagyon fontos eleme. Egy példát

mondok. Egyszer megkérdeztem irodalomórán Ikarosz mítosza kapcsán, hogy ki az, aki az apa lenne és ki az, aki inkább a fiú. Kiderült, melyik diák szereti a szabályokat megkérdőjelezni, ki az, aki lázadó típus, és ki az, aki inkább visszafogja magát, és nem próbál kiemelkedni vagy szembefordulni bizonyos kötöttségekkel. Olyan dolgok fogalmazódnak meg tehát az irodalmi szövegekben, amelyek a diákokat is érdeklik, érintik.

Szeretném, hogy az átjárás a két oktatási szint között kicsit világosabb és egyértelműbb legyen. Azt gondolom, ebből mindannyian csak profitálhatunk. Az egyetemek és később az irodalmi szakma is. Köszönöm.

IV.

Varga Klára: A nap folyamán nagyon árnyalt kép bontakozott ki arról, hogyan született meg egy A magyar irodalom története című munka, amely bizonyos vélemények szerint legalábbis konkurenciája lehet a „spenótnak”, más vélemények szerint pedig nem lehet az. Kirajzolódott az is, hogy akik a mű szerzői és szerkesztői voltak, nem úgy gondoltak rá, hogy mostantól harminc-negyven évig ez lesz az irodalomtörténet. Nem mérték fel, hogy a fiatalok, akik nem éltek az ötvenes és a hatvanas években, nem ismerik a kötetben szereplő anekdoták háttérét, azok számára ebből a könyvből fog kiderülni, kik voltak ezek az emberek. Valaki ma már közülük hivatkozott arra is, hogy esetleg nem ez volt a legfontosabb munka bizonyos szerzők számára, de hát akkor hol van itt a felelősség, hol van a közösségi szemlélet? Mert én hiszek az íratlan társadalmi szerződésben, amely szerint akad, aki foglalkozhat irodalommal, de akkor ezért cserébe ő is tartozik valamivel a közösségnek, a társadalomnak. Szeretném megkérdezni a szerzőket és a szerkesztőket, hogyan gondoltak erre a könyvre, amikor létrehozták? A másik kérdést minden jelenlevőnek címezem, akinek van kedve ezen elgondolkodni. Vajon politikai-anyagi támogatással, tehát úgy, hogy a politika a pénzt adja hozzá, nem a beleszólást, összefogással, tehát úgy, hogy részt vesz ebben minden kompetens irodalomtörténész, létre lehetne-e hozni egy olyan irodalomtörténetet, legyen tizenöt kötetes, vagy húszkötetes, ami tényleg érdemben le tudja váltani a „spenótot”?